

# آثار عقد اکراهی

مؤلفین

قاسم اصغرزاده احمدآباد

وکیل پایه یک دادگستری

علی صمدی اندزقی

دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم شناسی

وکیل دادگستری و مدرس دانشگاه

www.ketab.ir

ویراستار

امیر اسدی

انتشارات قانون یار

۱۴۰۱

|                                                                                        |                         |
|----------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------|
| اصغرزاده احمدآباد، قاسم، ۱۳۶۹ -                                                        | سرشناسه                 |
| ایران، قوانین و احکام                                                                  | عنوان قراردادی          |
| Iran. Laws, etc                                                                        |                         |
| آثار عقد اکراهی / مولفین قاسم اصغرزاده احمدآباد، علی محمدی اندزقی؛ ویراستار امیر اسدی. | عنوان و نام پدیدآور     |
| تهران: انتشارات قانون یار، ۱۴۰۱.                                                       | مشخصات نشر              |
| ۳۰۶ ص.                                                                                 | مشخصات ظاهری            |
| ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۹-۵۹۹-۸                                                                      | شابک                    |
| قیما                                                                                   | وضعیت فهرست نویسی       |
| کتابنامه: ص: [۱۹۹] - ۲۰۶: همچنین به صورت زیرنویس.                                      | یادداشت                 |
| اجبار (حقوق) -- ایران                                                                  | موضوع                   |
| Duress (Law) -- Iran                                                                   |                         |
| قراردادها -- ایران                                                                     |                         |
| Contracts -- Iran                                                                      |                         |
| اجبار (حقوق)                                                                           |                         |
| Duress (Law)                                                                           |                         |
| حقوق تطبیقی                                                                            |                         |
| Comparative law                                                                        |                         |
| صمدی اندزقی، علی، ۱۳۶۳ -                                                               | شناسه افزوده            |
| اسدی، امیر، ۱۳۶۰ -، ویراستار                                                           | شناسه افزوده            |
| ۴۱۳۸KMH                                                                                | برده بندی کنگره         |
| ۵۵/۳۳۵                                                                                 | برده بندی دیویی         |
| ۴۱۳۸۰                                                                                  | شماره کتابشناسی ملی     |
| قیما                                                                                   | اطلاعات رکورد کتابشناسی |

## آثار عقد اکراهی

مولفین: قاسم اصغرزاده احمدآباد - علی محمدی اندزقی

ویراستار: امیر اسدی

ناشر: قانون یار

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۱

شمارگان: ۱۱۰ جلد

قیمت: ۲۴۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۹-۵۹۹-۸

(تمامی حقوق مادی این کتاب محفوظ بوده و متعلق به انتشارات قانون یار می باشد)

مرکز پخش: تهران، میدان انقلاب، خ منیری جاوید، مرکز پخش قانون یار ۵۲۶ و ۶۶۹۷۹۵۱۹

## فهرست مطالب

پیشگفتار ..... ۹

### فصل اول

کلیات و مفاهیم اولیه ..... ۱۱

بخش اول: مفهوم اکراه ..... ۱۱

بند اول: تعریف لغوی اکراه ..... ۱۲

بند دوم: تعریف اصطلاحی اکراه در فقه، حقوق و کشورهای مختلف ..... ۱۳

بخش دوم: مقایسه اکراه با مفاهیم مشابه ..... ۱۷

بند اول: بررسی فقهی مشابهت اکراه با مفاهیم دیگر ..... ۱۸

بند دوم: مقایسه اکراه با مفاهیم مشابه در حقوق فرانسه و مصر ..... ۲۵

بخش سوم: بررسی و شناخت ماهیت اکراه در حقوق ..... ۳۱

بند اول: ماهیت فقهی و حقوقی اکراه ..... ۳۱

بند دوم: بررسی و شناخت ماهیت اکراه در حقوق مصر ..... ۳۷

بند سوم: ماهیت اکراه در حقوق فرانسه ..... ۳۸

بخش چهارم: قلمرو اکراه در عقود و قرار دادها ..... ۴۱

بند اول: قلمرو فقهی و حقوقی اکراه ..... ۴۲

بند دوم: قلمرو اکراه در حقوق فرانسه ..... ۶۴

بند سوم: بررسی اکراه در حقوق مصر ..... ۷۴

### فصل دوم

بررسی و تحلیل حقوقی شرایط تحقق اکراه در عقود و قرار دادها ..... ۷۹

بخش اول: شرایط تحقق اکراه در عقود و قرار دادها در فقه امامیه ..... ۷۹

بخش دوم: نگاهی به اصول و شرایط تحقق اکراه در عقود در حقوق فرانسه ..... ۱۰۰

بخش سوم: بررسی شرایط تحقق اکراه در عقود با مذاقه در حقوق مصر ..... ۱۱۶

فصل سوم

|          |                                                           |
|----------|-----------------------------------------------------------|
| ۱۳۷..... | آثار حقوقی اکراه در عقود و قراردادها                      |
| ۱۳۷..... | بخش اول: بررسی فقهی و حقوقی اثر اکراه در حقوق ایران       |
| ۱۳۸..... | بند اول: نظریه بطلان                                      |
| ۱۵۸..... | بخش دوم: بررسی و تحلیل حقوقی نظریه عدم نفوذ               |
| ۱۸۲..... | بخش سوم: بررسی اثر اکراه در عقود با مذاقه در قانون فرانسه |
| ۱۹۷..... | منابع و مآخذ                                              |

## پیشگفتار

تحلیل مسأله اکراه، عناصر و شرایط تحقق آن و چگونگی تأثیر آن بر احکام وضعی و تکلیفی مباحثی است که از دیرباز مورد مطالعه فقهاء و حقوقدانان قرار داشته است. اکراه به اعمالی حاصل می‌شود که مؤثر در شخص با شعوری بوده و او را نسبت به جان یا مال یا آبروی خود تهدید کند؛ به نحوی که عادتاً قابل تحمل نباشد. برای تحقق اکراه یعنی ورود فشار غیرقابل تحمل لازم است تناسبی بین مورد تهدید و معامله‌ای که تهدیدکننده، تشکیل آن را از تهدیدشونده درخواست می‌کند، وجود داشته باشد؛ به طوری که عادتاً تهدیدشونده را وادار کند که برای پرهیز از عواقب اجرای تهدید، مبادرت به تشکیل معامله کند. مطابق ماده ۲۰۳ قانون مدنی اکراه موجب عدم نفوذ معامله است اگرچه از طرف شخص خارجی غیر از متعاملین واقع شود. بنابراین هرگاه شخص خارجی با اطلاع یا بدون اطلاع و دستور طرف معامله، مکره را تهدید کند و ترس ناشی از آن تهدید، او را وادار به انجام معامله سازد، این عقد نافذ نیست. در حقوق ایران، قانونگذار بین اطلاع و عدم اطلاع طرف معامله از اکراه طرف دیگر توسط شخص ثالث تفکیک قایل نشده و به صورت اطلاق، اکراه شخص ثالث را باعث غیرنافذ بودن معامله دانسته است. توجیه این حکم به نظر می‌رسد بر مبنای غیب اراده باشد. هر عملی که اراده را معیوب کند و باعث از بین رفتن اختیار و آزادی مکره شود، عقد را غیرنافذ می‌کند و تفاوتی ندارد که تهدید از سوی طرف معامله باشد یا از سوی شخص ثالث که نفعی در این کار دارد. در صورت وقوع اکراه، میل و رضای آزاد به تشکیل قرارداد، در مکره (فرد اکراه‌شده) به وجود نمی‌آید و مکره علی‌رغم میل باطنی خود عقد را انشاء می‌کند و در نتیجه معامله انشاء شده به وسیله او غیرنافذ خواهد بود. در این خصوص ماده ۱۹۹ قانون مدنی می‌گوید رضای حاصل در نتیجه اشتباه یا اکراه، موجب نفوذ معامله نیست. سرنوشت چنین معامله‌ای در دست مکره قرار دارد. او می‌تواند پس از زوال کره معامله اکراهی را تنفیذ یا رد کند. بر اساس ماده ۲۰۹ قانون مدنی امضای معامله بعد از رفع اکراه موجب نفوذ معامله است. در حالت آزادی اراده، اگر مکره رضایت خود را نسبت به معامله مزبور ابراز کند، این معامله

نافذ می‌شود و آثار قانونی خود را ایجاد خواهد کرد که در اصطلاح گفته می‌شود، معامله به وسیله مکره تنفیذ شده است و هرگاه آن را رد کند، این معامله ناقص و بی‌جان نیز از بین خواهد رفت و اثری از آن باقی نخواهد ماند. بنابراین تنفیذ، در صورتی موجب اعتبار معامله می‌شود که پیش از آن، معامله به وسیله مکره رد نشده باشد. اما طرف معامله مکره که به میل خود مبادرت به انشای عقد کرده است، قانوناً مکلف است انشای خود را محترم بشمارد و در صورت تنفیذ معامله به وسیله مکره، مفاد عقد را به سهم خود اجرا کند. بنابراین عقد اکراهی را نمی‌توان به طور مطلق فاقد اثر قانونی دانست و این عقد طرفی را که مکره نبوده است، پایبند می‌کند که تا زمان تعیین سرنوشت عقد به وسیله مکره انتظار بکشد و فقط در صورت رد معامله به وسیله مکره است که از قید تعهد مزبور آزاد می‌شود. زیرا طرف مزبور با آزادی اراده مبادرت به انشای عقد و پذیرفتن آثار آن کرده است و دلیلی برای بی‌اعتباری معامله نسبت به شخص او وجود ندارد. در اینکه اجازه مکره می‌تواند به رضای معیوب سلامت بخشیده و عقد را نافذ کند، هیچ تردیدی وجود ندارد. این امر در صورتی صحیح است که اکراه مؤثر در «رضا» باشد یا اختیار و رضا شرط مستقل تلقی شود. در صورتی که مکره فاقد قصد باشد، اجازه متأخر نیز در آن اثر ندارد. مطابق ماده ۲۰۹ قانون مدنی، مضای معامله بعد از رفع اکراه موجب نفوذ معامله است. این پرسش قابل طرح است که در صورت تنفیذ معامله به وسیله مکره، آثار عقد از چه زمانی جریان پیدا می‌کند؟ از زمان انشای قرارداد یا از زمان تنفیذ آن؟ اثر این بحث، از لحاظ تعلق منافع مورد معامله در فاصله میان عقد و تنفیذ اهمیت خاصی پیدا می‌کند. به عنوان مثال در مورد مالی که به اکراه فروخته شده است، اگر رضای مکره ناقل باشد، این منافع از آن او است زیرا بنا به فرض، تا لحظه اجازه مورد معامله در ملکیت او باقی می‌ماند و با اعلام رضای مؤخر انتقال می‌یابد و منافع را نیز به همراه خود تملیک می‌کند. این در حالی است که هرگاه اجازه کاشف از انتقال باشد و به عقد پیشین نفوذ حقوقی ببخشد، منافع این دوره نیز به تابعیت از اصل مالکیت به خریدار تعلق می‌یابد. به هر حال در این کتاب قصد داریم به صورت عمقی و دقیق به بررسی و شناخت آثار عقد اکراهی بپردازیم.